

„ENNEK MÉG MINDIG VAN TÉTJE, MINDIG LESZ TÉTJE”

Interjú Kisantal Tamással

Kisantal Tamás a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet, Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszékének oktatója, akivel a 2020 szeptemberében megjelent negyedik könyve, [Az emlékezet és a felejtés helyei. A vész-korszak ábrázolásmódjai a magyar irodalomban a háború utáni években](#) kapcsán beszélgettünk.

Miről szól a könyved?

A kötet több éves kutatás eredményeképp született meg, és a vész-korszak ábrázolásáról szól a második világháborút közvetlenül

követő időszakban. Az 1945-től az 1950-es évek közepéig tartó időszak irodalmi, kulturális fejleményeit vizsgálom. Szándékosan nem holokausztot mondom, hanem vész-korszakot, mert a könyv egyik alaptézise szerint, ha meg akarjuk érteni e korai szövegeket, mindenekelőtt *nem* a mai előfeltevéseink (vagyis a holokauszttal kapcsolatos mai nézőpontok) felől kell elemeznünk őket, hanem saját kontextusukba kell ezeket visszahelyeznünk. Tehát nem az 1970 és 1980-as években kialakult holokausztdiskurzus felől próbálom meg olvasni és értelmezni ezeket a műveket, hanem azt vizsgálom, hogy mit jelentettek, hogyan működtek saját korukban, hogyan beszéltek a háborús atrocitásokról és a zsidóüldözésekről. Többször visszatér a könyvemben a kérdés, hogy „miről beszéltek, amikor a közelmúltról és a vész-korszakról beszéltek”. Szerintem ugyanis legtöbbször valójában nem a vész-korszakról, nem a zsidóüldözésről folyt a kommunikáció, hanem inkább ezeken keresztül beszéltek más problémákról.

Amikor elkezdtem kutatni, nagyon meglepődtem, hogy mennyi korabeli szöveget találtam róla. Van (illetve sokáig volt) ugyanis egy közhely a holokausztdiskurzusban, amely szerint a háború végét követő első évtizedeket abszolút hallgatás jellemezte. Kulturális traumaelméletek szeretik hangoztatni a túlélőket hallgatásra kényszerítő elfojtást. Emellett történelmi szövegek sokszor kiemelik, hogy a

különböző országokban (főleg a keleti blokk államaiban, de időnként Nyugaton is) politikailag is „kellemetlen” volt a téma, nem, vagy csak igen szűk körűen lehetett róla hivatalos csatornákon keresztül beszélni. Ám amikor kutakodtam, nagyon meglepődtem, mennyi szöveg jelent ekkoriban a témáról magyarul. Persze ez sem újdonság, a pár éve elhunyt brit történész, David Cesarani a „hallgatás mítoszának” nevezte ezt a meggyökeredzett előfeltevést, amelyet ő angol forrásokat vizsgálva döntött meg.

Van például egy fejezet egy manapság is viszonylag ismert korabeli memoárról, Nyiszli Miklós *Dr. Mengele boncolóorvosa voltam az auschwitz-i krematóriumban* című könyvéről, amely eredetileg 1946-ban látott napvilágot szerzői magánkiadásban, majd a következő évben a *Világ* című napilap folytatásokban közölte. Hatalmas sikert aratott, miközben nagy viták is voltak körülötte, olvasói levélváltások, sokszor gyalázkodó vélemények. Sőt, a *Ludas Matyi* című vicclap valóságos hadjáratot indított Nyiszli ellen, karikatúrák és viccek jelentek meg róla – olyan viccek, amelyeket manapság legfeljebb az internet legsötétebb bugyraiban, szélsőjobboldali oldalakon puffogatnának el. Szóval, a kutatás során az volt a legérdekesebb, hogy teljesen mást találtam, mint amit vártam, és pont arra próbáltam választ kapni, hogy miért mások ezek a szövegek, és mit lehet kezdeni velük, egyáltalán lehet-e valamit kezdeni velük. A cím egyfajta játék a Pierre Nora-féle emlékezethely koncepcióval, mivel szerintem a korszak szövegei javarészt inkább „felejtés-helyekként” funkcionáltak.

Kiknek ajánlod a könyvedet?

Szeretném, ha nem csak a szűkebben vett irodalomtörténeti vagy történeti szakmának szólna, igyekeztem egyszerre szakmai és olvasmányos lenni. Sok, viszonylag ismeretlen szöveget elemzek a könyvben, egészen

különleges szövegeket is. A viszonylag közismert Nyiszli Miklós-könyv mellett például külön fejezetben vizsgálom a vész-korszakról szóló korabeli humoros regényeket és memoárokat (mert voltak ilyenek), kommunista tézisdrámát, szintén kommunista felszabadulás-regényeket. Olyan fejezet is akad, ahol az irodalmon kívüli diskurzusokat is vizsgálom, az egyikben például a háborús főbűnösök (Szálasi, Imrédy, Sztójay stb.) népbírói pereinek napilap- és filmhíradó-ábrázolásait. Próbáltam érdekesre megírni, hátha elolvassák. Van egy olyan illúzióm is, hogy az ember tudományos munkát is azért ír, hogy minél többen olvassák el, és lehet egyszerre szakembernek és olvasmányosnak is lenni.

Mi motivált téged a könyved megírásában? Mi volt az indíttatása?

A doktori disszertációm a holokausztdiskurzusról szólt („...egy tömegmészárlásról mi értelmes dolgot lehetne elmondani?”, 2006), az irodalmi szövegek és a holokauszt diskurzusa közötti összefüggésekről. Doktoranduszként történelemelmélettel foglalkoztam, olvastam mindenféle érdekes szöveget történelem és fikció összefüggéseiről. A történelemelméletben e kérdéskörrel kapcsolatban az 1990-es években zajlott le egy fontos, a holokauszt ábrázolásával kapcsolatos vita. Innen jött a téma, ezt próbáltam elsősorban világirodalmi művek elemzésével alaposabban megvizsgálni. A disszertációm megvédése után próbáltam elszakadni a témától, aztán valahogy mindig visszatalált hozzám. Rengeteg tudományos, etikai, morális, politikai és esztétikai probléma van, ami állandóan visszaterel, és úgy érzem, ennek még mindig van tétje, mindig lesz tétje.

Mióta tanítasz a PTE-n?

A pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán magyar és tör-

ténelem szakokon végeztem 1999-ben, aztán a PTE Irodalomtudomány Doktori Iskolában végeztem el a PhD-képzést. Már doktoranduszként elkezdtem tanítani, szóval lassan már húsz éve tanítok.

Mit jelent számodra a PTE BTK, és mint tudományos műhely milyen szempontból határozta meg a pályafutásod?

Kicsit olyan, mint a halnak a víz. Nem tudom elképzelni máshogy. Húsz éve ebben vagyok benne és ebben úszkálók. Annak idején doktoranduszként kezdtem itt, és [Thomka Beáta](#) doktori iskolájában kaptam meg azokat a szellemi inspirációkat, amelyek a mai napig is motiválnak. Nagyrészt Beátának köszönhetően, aki valódi mentor volt sokunknak. Olyan típusú mester volt, aki hagyta embereket, hogy csináljuk a saját dolgainkat, járjuk a saját utunkat, és lehetőségeket, kritikai fórumot biztosított számunkra. Nagyon sokan indultunk innen. Azóta Beáta már nyugdíjba ment, jelenleg Müller Péter vezeti a doktori iskolát, és mindannyian ezt a szellemiséget próbáljuk tovább vinni.

Vannak-e olyan hallgatóid, akik ezzel a témával szeretnének foglalkozni? A tehetség-gondozásra gondolsz itt.

Szerencsés vagyok, mert remek tanítványaim vannak. Sok holokauszttal kapcsolatos szakdolgozat témavezetője voltam és jelenleg is vagyok. Sőt, két doktoranduszhallgatóm is a témáról szóló disszertáción dolgozik. Az egyik [Vilmos Eszter](#), aki pont azt vizsgálja, amit én nem, a kortárs holokausztemlékezetet, valamint a magyar és világirodalmi másod- és harmadgenerációs holokausztkánont. A másik pedig [Venyericsán Dávid](#), aki az 1960-as évek magyar filmjeinek holokausztábrázolását vizsgálja. Dávid egyébként „[A holokauszt mint emberi arc. Konvencióellenesség, immerzivitás és holokauszthatás a Saul fiában](#)”

című dolgozatával a Humán Tudományi (bölcsest) Szekció, Irodalom és vizuális kultúra tagozatán pár évvel ezelőtt meg is nyerte az OTDK-t. A téma iránt érdeklődő hallgatókat igyekszem bátorítani, hogy mélyebben beleássák magukat a kutatásba, bátran fordulhatnak hozzám ebben segítségért.

Hogyan hatnak rád érzelmileg ezek a traumatikus szövegek? Mennyire lehetséges a kutatói távolság egy ilyen szörnyű téma esetében?

Nem könnyű. Az ember világképe megváltozik, ha sok ilyet olvas. Jean Améryvel szólva azt mondanám, világ iránti bizalom szűnik meg benne. Persze egy idő után kialakul egy kutatói vagy elemzői szem, megpróbálja zárójelbe tenni saját érzelmi, etikai viszonyát, miközben szerintem mégsem szabad ezt teljesen negligálni. Tehát egyszerre kell megpróbálni objektíven szemlélni, ám néha kifejezetten vissza is kell rángatnom magam, hogy ne akarjak csak a kutatója lenni a témának.

Miről szól majd a következő könyved?

Van egy témám, de sok mindentől függ, hogy lesz-e belőle könyv. Idén egy hónapot voltam a washingtoni [United States Holocaust Memorial Museum](#)-ban kutatni. A kintlét sajnos kicsit rövidebb lett, mint szerettem volna, mert közbejött a járványhelyzet. Ott kezdtem egy projektet, amely részint általánosabb, részint specifikusabb a korábbiaknál. Ez egy emlékezetkutatási projekt, konkrétan Josef Mengele náci orvosnak a kulturális emlékezet-történetét vizsgálom. Egyrészt azt, hogyan vált a „holokauszt ikonjává” (a kifejezés egy Oren Baruch Stier nevű teoretikus [könyvéből](#) származik), a nácizmus egyik szimbolikus figurájává. Ezt a folyamatot vizsgálom populáris művektől kezdve történelmi könyveken át, biográfiákon és mindenféle változatos műfajban. Másrészt pedig, és ez a specifikusabb

rész, téziséem szerint Mengele ikonizálódása visszahatott az egyedi emlékezők, túlélők Mengele-emlékeire is. Vagyis azt nézem meg, hogy ezek a kulturális mintázatok, „ikonná válás” befolyásolhatja-e a személyes emlékezetet is. Vagyis a kutatás általánosságban a kulturális emlékezet személyes emlékezetre való hatását vizsgálja, és ennek speciális eset-tanulmánya lenne a Mengele-projekt. Még

nem tudom, mi lesz belőle, talán egy tanulmány, talán egy könyv, vagy talán csak rengeteg tapasztalat és jegyzet, de semmi kézzel fogható. Azon is múlik, hogy mikor lesz vége a járványnak, vissza tudok-e menni az Egyesült Államokba kutatni, ahol rengeteg anyagot találtam a témában.

Az interjúkat készítette: Szélpál Livia

Díjak és elismerések a PTE BTK munkatársainak az őszi szemeszter elején

A 2020/2021-es tanév kezdetén a Pécsi Tudományegyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Karának több munkatársa is rangos elismerésben részesült. A Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar vezetése hagyományosan a tanévet záró diplomaosztó ünnepség alkalmával részesíti dékáni dicséretben azon munkatársait, akik hosszú ideje végeznek elkötelezett és áldozatos munkát az intézményben. Idén a járványhelyzet miatt a júliusi ünnepség helyett augusztus 28-án, a végzős hallgatók búcsúztató ünnepségén kerülhetett sor minderre. Dékáni dicséretben Berkics Erika, a Romanisztika Intézet adjunktusa és Albert Ildikó, a Tanulmányi Osztály ügyintézője részesült.

2020. szeptember 1-jén, a Magyar Felsőoktatás Napja alkalmából tartotta a Pécsi Tudományegyetem Tanévnyitó Ünnepi Szenátusi Ülését, melynek keretében díjak, elismerések átadására is sor került. Ez alkalommal Ádám Annabella, a BTK HÖK korábbi irodavezetője, [Teleki Szidali](#), a Pszichológia Intézet adjunktusa, [Kiss Bernadett](#), a Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet igazgatási ügyintézője részesült kitüntetésben. Arany Katedra Díjat vett át a PTE rektorától [Vargyas Gábor](#), a Társadalmi Kapcsolatok Intézetének egyetemi tanára.

A Filmtudományi és Vizuális Tanulmányok Tanszék oktatója, [András Csaba](#) ugyancsak a tanév elején részesült munkája elismerésként díjban. A Szegedi Tudományegyetem Kanyó Zoltán Irodalomelméleti Alapítványa ismerte el eddigi munkásságát.

Szép hagyománya Karunknak *Pro Facultate Díj* adományozása, melyet olyan oktató kaphat, aki kimagasló oktatói-kutatói pályafutása mellett az egyetemi közéleti pálya iránt is elhivatott. 2020-ban a Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar legmagasabb kitüntetését [Fischer Ferenc decan emeritus](#), a Történettudományi Intézet egyetemi tanára vette át a rendhagyó kari tanévnyitó alkalmával.

Fedeles Tamás, a Történettudományi Intézetet professzora ez év októberében vehetett át Bolyai-plakettet a Magyar Tudományos Akadémián. Az emléklappal az MTA olyan Bolyai-ösztöndíjas kutatókat tüntet ki, akik a kutatómunkájukról szóló jelentésükre kiemelkedő minősítést kaptak. Idén 11 kutató nyerte el a rangos elismerést.

